

Kulttuurihyvinvointia ikäihmisille Kaikukortilla -hankkeen loppuraportti

Mira Haataja

2023

Kulttuuria kaikille
Kultur för alla
Culture for All

www.kulttuuriakaikille.fi
www.kulturforalla.fi
www.cultureforall.fi

Opetus- ja kulttuuriministeriö

Kulttuurihyvinvointia ikäihmisille Kaikukortilla -hankkeen loppuraportti
Kulttuuria kaikille -palvelun julkaisuja 1/2023

Kirjoittaja: hankejohtaja Mira Haataja

Tekstiä tuottivat myös hankekoordinaattorit Marjo Oja-Kaukola ja Seppo Mallenius (työpajat ja viestintä) sekä hankekoordinaattori Ruka Toivonen (inspiraatiovideosarja)

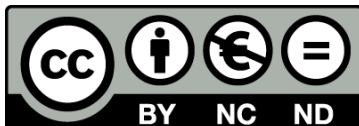
Kustantaja: Kulttuuria kaikille -palvelu / Yhdenvertaisen kulttuurin puolesta ry
Kannen kuva: ”Kaikukortti esittää: Kokemuskouluttaja ikääntyvien sateenkaarisenioreiden asialla” -videon kansikuva. Kuvassa sateenkaarisenioreita ja kouluttajaa Kuisma Savisalo.

1. painos

ISBN 978-952-6677-73-6 (PDF)

ISBN 978-952-6677-74-3 (DOC)

ISSN 2341-913X

Tämä teos ja sen kuvat on lisensoitu Creative Commons Nimeä-EiKaupallinen-EiMuutoksia 4.0 Kansainvälinen -lisenssillä. Tarkastele lisenssiä osoitteessa creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0

Sisällys

Johdanto.....	4
Kulttuurihyvinvointia ikäihmisille Kaikukortilla -hanke	5
Hankkeen tavoitteet	6
Aiotut toimenpiteet	6
Luento (luennot).....	6
Viestintäkampanja.....	7
Työpajat	7
Valtakunnallinen inspiraatioluento tai seminaari	8
Keskeistä hankkeessa.....	8
Hanketiimi	9
Kulttuurihyvinvointia ikäihmisille Kaikukortilla -hanke käytännössä	10
Kaikukortti esittää -luennosta videosarjaksi.....	10
Työpajat	11
Julkaisusarja	13
1. Miniluennot.....	14
2. Inspiraatiovideot.....	14
Ideapankki.....	14
Viestintäkampanja	15
Kaikukortin laajeneminen hankkeen myötä	15
Hankkeen tulosten esittely tilaisuuksissa	15
Sana saavutettavuudesta	16
Lopuksi.....	17
Vaikuttavuudesta.....	17
Eettisiä kysymyksiä hyvän elämän edellytysten näkökulmasta	19
Laadukkaat palvelut ikäihmisille	19
Vielä saavutettavuudesta	21
Kiitokset.....	22
Lähteet	23
LIITTEET	24
Liite 1 Kaikukortti esittää -videosarja	24
Videoiden haastateltavat.....	24
Kaikukortti esittää -videot	24
Liite 2 Kulttuurihyvinvointia ikäihmisille myös Kaikukortilla? Haasteet ja mahdollisuudet	25
Saavutettavuuteen ja moninaisuuden huomioimiseen liittyvät haasteet	25
Saavutettavuuteen ja moninaisuuden huomioimiseen liittyvät mahdollisuudet.....	26
Yhteistyöhön ja rakenteisiin liittyvät haasteet.....	26
Yhteistyöhön ja rakenteisiin liittyvät mahdollisuudet	27

Johdanto

”Kulttuuri on aktivoivaa, lääkkeetöntä hoitoa muistisairaana aivoille, mielelle ja keholle.”

– Seppo, kokemusasiantuntija, syyskuu 2021

Kansallisen ikäohjelman tavoitteena on varautua väestön ikääntymiseen poikkihallinnollisesti ja yli vaalikausien (STM 2023). Ikäohjelmalla ”kannustetaan mahdollisimman toimintakykyisen ikääntymisen turvaamiseen sekä taloudellisesti, ekologisesti ja sosiaalisesti kestävä palvelujärjestelmän rakentamiseen” (emt.). Väestön ikääntyminen ja hyvinvoinnin polarisoituminen asettavat haasteita suomalaiselle yhteiskunnalle ja sen palveluihin (ks. esim. Tähti 2022, i). Muutoksesta selvitäkseen Suomi tarvitsee uutta toimintakulttuuria ja rakenteellisia ratkaisuja (Tähti 2022, i). Kulttuurin hyvää tekevät vaikutukset tunnustetaan yhä paremmin, ja aiheesta on jo runsaasti tutkimusnäyttöä (WHO 2019). Ikäihmiset hyötyvät osallistumisesta kulttuuripalveluihin, sillä esimerkiksi säännöllinen käyminen teatterissa ja muissa taidelaitoksissa voi hidastaa kognitioiden heikkenemistä, parantaa resilienssiä (eli sitkeyttä) ja alentaa riskiä dementian kehittymiselle (WHO 2019; Taiteen edistämiskeskus 2021). Musiikki on vaikuttavaa esimerkiksi neurologisen potilaan kuntoutuksessa, mikä näkyy jopa aivojen rakennemuutoksina (Sihvonen, Leo, Särkämö ja Soinila 2014). Musiikki myös vähentää dementiapotilaiden käytöshäiriöitä, sekavuutta ja ahdistuneisuutta, lisää keskittymiskykyä, nostaa mielialaa sekä parantaa muistin toimintaa (emt.).

Taide ja kulttuuri voivat siis perustellusti olla osa ratkaisua, kun tuotetaan ikäihmisten tarvitsemia palveluja (ks. myös Tähti 2022, i.). Osallistuminen taide- ja kulttuuripalveluihin voi edistää hyvinvointia, auttaa ylläpitämään terveyttä ja jopa ehkäistä yksinäisyyttä (WHO 2019). Ikäihmisillä on – ja voisi olla enemmänkin – kiinnostusta kulttuuriin, mutta ”heikentyvä terveys, liikkumisen esteet, taloudellinen tilanne sekä seuran puute aiheuttavat sivuun jäämisen palveluista” (Taiteen edistämiskeskus 2021). Erityisesti yli 80-vuotiaat ovat ”heikossa asemassa taide- ja kulttuuripalveluiden saatavuuden ja osallisuuden näkökulmasta” (emt.).

Köyhyys koettelee yhä enemmän ikäihmisiä, ja tuloerot eläkeläisten välillä ovat kasvaneet (Räsänen 2022; Lehteri 2021). Köyhyyttä kokevien ikäihmisten on

vaikea löytää ratkaisua koettuun tuloköyhyyteen (Räsänen 2022). Alhaisimpien eläkkeiden tasokorotukset olisivat tärkein yksittäinen toimenpide vanhuusköyhyyteen, eli ikääntyneiden kokeman absoluuttisen köyhyyden vähentämiseksi (Räsänen 2022). Jopa 40 prosenttia eläkeläisistä saa eläkettä alle 1 250 euroa kuukaudessa (Lehteri 2021). Köyhyys on este osallistumiselle ja voi aiheuttaa muita osallistumisen esteitä. Siksikin on tärkeää, että etsivän kulttuurinen vanhustyö (ks. Rovaniemi 2022) ja taloudellisen tuen mallit kuten Kaikukortti ovat osa ikääntyneiden palveluja.

Olennaista on lisäksi muistaa, että olemme ikääntyessämme yksilöitä eikä vanhuus ole homogeenistä (Victor 2013, Tähden 2022, 8 mukaan). Ihmisen ominaisuudet ja tausta vaikuttavat siihen, millaiset mahdollisuudet hänellä on päästä osalliseksi kulttuurihyvinvoinnista ja osallistua taiteeseen ja kulttuuriin kokijana – ja tekijänä (ks. Kulttuuria kaikille -palvelu 2023a; 2023b). Näitä ominaisuuksia ovat muun muassa etninen tausta, sukupuoli, taloudellinen tilanne, uskonto, toimintakyky, vammaisuus ja äidinkieli (emt.). Siksi kulttuurin saavutettavuuteen laajasti käsitettynä - ei vain alueelliseen saatavuuteen - on tärkeä kiinnittää huomiota. Saavutettavuuden edistäminen lisää yhdenvertaisia mahdollisuuksia osallistua taiteeseen ja kulttuuriin niin kokijana kuin tekijänä (Kulttuuria kaikille -palvelu 2023a.) Hyvä saavutettavuus on kokonaisuus. Saavutettavuuteen panostaminen on moninaisuuden huomioimista strategiatasolla asti. Saavutettava viestintä tavoittaa erilaisia ihmisiä eri tavoilla. Saavutettavuus näkyy myös hinnoittelussa ja tilojen esteettömyydessä. Yhdenvertainen asiakaspalvelu ja avoin asenne tekevät osallistumisesta miellyttävää. Tietoa ja elämyksiä tarjotaan eri aistien välityksellä. Ymmärtämisen esteitä poistetaan, kun tarjolla on kielivaihtoehtoja ja huomioidaan erilaisia oppimistyyplejä. (Kulttuuria kaikille 2023a.)

Kulttuurihyvinvointia ikäihmisille oli Taiteen edistämiskeskuksen koordinoima hankekokonaisuus (Taiteen edistämiskeskus 2021).

Kulttuurihyvinvointia ikäihmisille Kaikukortilla-hanke

Kokemusasiantuntija Arja Auran sanoin: "[---] miten tärkeitä on tämä sosiaalinen kanssakäyminen ja uusien ihmisten tapaaminen [kulttuuritapahtumissa] ja tutustuminen niin, että kaikki tällainen lisää mun mielestä ihmisten kaikenlaista hyvinvointia [---] se tuo vielä jälkikäteenkin paljon, paljon iloa".

Kulttuuria kaikille -palvelun osahanke *Kulttuurihyvinvointia ikäihmisille Kaikukortilla* edisti ikäihmisten yhdenvertaisuutta kulttuurihyvinvointitoiminnassa. Osahankkeen fokuksessa olivat köyhyyttä kokevat ikäihmiset. (Kulttuuria kaikille -palvelu 2023c).

Hankkeen tavoitteet

Hankkeen **pää tavoitteena** oli laajentaa Kaikukortin käyttöön ottoa vähävaraisille, omatoimisille ikäihmisille. Tarkoituksena oli tunnistaa ja madaltaa esteitä ikäihmisten kulttuuri-osallistumiseen ja löytää keinoja huomioida paremmin köyhyyttä kokevia ikäihmisiä Kaikukortti-toiminnassa. Keskeisenä tavoitteena oli edistää Kaikukortilla ikäihmisille suunnatun kulttuuritoiminnan yhdenvertaisuutta: edistää taloudellista ja sosiaalista saavutettavuutta sekä huomioida paremmin ikäihmisten moninaisuus Kaikukortti-toiminnassa. Taustalla oli pidemmän aikavälin tavoitteena se, että ikäihmisten elämänlaatu paranee, osallisuuden kokemus lisääntyy ja elämään tulee mielekästä sisältöä.

Aiotut toimenpiteet

Hankesuunnitelman mukaiset toimenpiteet:

Luento (luennot)

Hanketta pohjustavana toimenpiteenä pidetään valtakunnallinen MIKSI - luento, jossa asiantuntijat (sote/hyte/kulttuuri/kokemus/KKP) kertovat, miksi kulttuuri on tärkeää myös ikäihmisille: miten kulttuuriset oikeudet pätevät kaikkiin ihmisiin, miten kulttuuri ja taide voivat edistää ikäihmisten aktiivisuutta ja vähentää yksinäisyyttä, kertominen siitä, että ikäihmiset ovat moninainen, heterogeeninen joukko (/ikäihmisten moninaisuus tulee huomioida) sekä miten sote-, hyte- ja kulttuurisektori voivat toimia yhdessä (Kaikukortti, taidelähtöiset menetelmät, saavutettavuuden huomioiminen) näiden tavoitteiden saavuttamiseksi. Luennoista tehdään tekstitetty tallenne.

Viestintäkampanja

Ikäohjelmaan liittyvistä hankkeen perusteluista, teemoista, hankkeen edistymisestä ja suosituksista viestitään tavoitteellisesti koko hankkeen ajan Kulttuuria kaikille -palvelun ja Kaikukortin omissa viestintäkanavissa sekä valtakunnalliselle Kaikukorttiverkostolle, hankekumppaneille ja suurelle yleisölle.

Työpajat

Hankkeessa toteutetaan vähintään viisi työpajaa, yksi kussakin hankkeessa sovitussa yhteistyökunnassa: Espoossa, Seinäjoella, Rovaniemellä sekä kahdessa kunnassa, jotka valitaan yhdessä päähankkeen kanssa. Työpajat pidetään Kaikukortti-verkoston edustajien sekä Aili-verkoston kanssa (mahdollisesti Valli ry mukana) sekä Teatterikeskus ry:n kanssa. Tarkoitus on saada mukaan kokemusasiantuntijoita, esimerkiksi aktiivisesti kulttuurin parissa toimivia ikäihmisiä, mielenterveyskuntoutujia, köyhyyttä kokevia (mm. takuueläkkeen varassa olevia), vammaisia tai maahanmuuttajataustaisia ikäihmisiä. Työpajoissa otetaan huomioon myös sote- ja hyte-työntekijät esittelemällä jokin taidelähtöinen menetelmä työhyvinvoinnin edistämiseksi.

Työpajoissa käsiteltäviä teemoja ovat muun muassa:

- kulttuurin saavutettavuus: mitä kulttuuri- sekä sote- ja hyte-toimija voivat tehdä ikäihmisten huomioonottamiselle
- harrastajateatterit, taidepiirit, erilaiset yhdistykset, kylätoimikunnat kulttuurintuottajina
- ikäihmisten yhdenvertaisen osallistumisen edistäminen madaltamalla esimerkiksi toimintakyvystä, taloudellisista syistä tai seuran/saattajan puutteesta johtuvia esteitä
- perheenjäsenten ja omaishoitajien rooli osallistumisen vahvistajana
- ikäihmisten moninaisuuden huomioiminen (mm. toimintakyky, kulttuuritausta, sukupuoli-identiteetti,)
- Kaikukortin käyttö sosiaalisten ja taloudellisten esteiden madaltajana: omaiset, yhteisöllisen asumisen ja yhteisökotien ryhmät kulttuurin kuluttajina / harrastajina
- Kaikukortin hyötyjen selvittäminen kortinhaltijoilta tulevaisuudessa, esimerkiksi [THL:n osallisuusindikaattorin](#) avulla

Työpajojen yhteydessä järjestetään teatterialan ammattilaisten kanssa omaishoitajille kohdennettu työpaja, jossa pyritään tukemaan heidän jaksamistaan mm. taidelähtöisten menetelmien kautta sekä selvittämällä Kaikukorttien käyttömahdollisuutta myös omaishoitajille.

Yhdenvertaisuuden varmistamiseksi työpajojen saavutettavuuteen kiinnitetään erityistä huomiota: pajoihin järjestetään tarvittaessa kirjoitustulkkkaus ja/tai tulkkkaus viittoma- tai muille kielille. Työpajoissa on käytettävissä induktiosilmukat.

Työpajoissa esiin tulevat ikäihmisille suunnatut kulttuurihyvinvointiin liittyvät, jo käytössä olevat, toimintatavat (best practises), kuten myös työpajoissa testattujen taidelähtöisten menetelmien toimivuus, kehitettävät uudet toimintamallit ja ideat dokumentoidaan analyysia varten. Tuloksena kirjoitetaan raportti, jonka pohjalta sote- ja kulttuuritoimijoille voidaan **jatkokehittää** suosituksia ja toimintamalleja, miten ikäihmisten kulttuuri- ja taideosallistumista voidaan edistää. Työpajojen tulosten kärkenä on luoda perustukset, joille käynnistää pysyvää toimintaa, minkä puitteissa ikäihmisten kulttuurihyvinvoinnin saavutettavuutta ja aktiivisuutta lisätään Kaikukortti -toimintaa laajentamalla ikäihmisten pariin.

Valtakunnallinen inspiraatioluento tai seminaari

Hankkeen lopussa järjestetään luento tai seminaari, jossa tuodaan esille hankkeessa tulleita ehdotuksia ja suosituksia, miten ikäihmisten kulttuuri- ja taideosallistumista voidaan edistää. Luento tai seminaari tallennetaan ja julkaistaan saavutettavassa muodossa tekstitettynä.

Keskeistä hankkeessa

Hankkeen keskiössä oli ajatus siitä, että yksi keino tukea köyhyyttä kokevia ikäihmisiä on tarjota maksutonta osallistumista kulttuuripalveluihin esimerkiksi Kaikukortin avulla. Kulttuuria kaikille -palvelu koordinoi valtakunnallisesti Kaikukortti-toimintaa. Kaikukortin tavoitteena on lisätä kulttuuripalveluiden yhdenvertaisuutta ja parantaa taloudellisesti tiukassa tilanteessa olevien nuorten, aikuisten, perheiden ja nyt myös ikäihmisten mahdollisuuksia osallistua kulttuurielämään ja harrastaa taiteen tekemistä. Kaikukortilla voi hankkia maksuttomia pääsylippuja esimerkiksi festivaaleille, museoihin, teatteriin tai konsertteihin. Kaikukortilla voi hankkia maksutta myös

kansalaisopiston kurssipaikkoja. Saavutettava hinnoittelu lisää taloudellisia mahdollisuuksia osallistua. Maksuton tai edullinen sisäänpääsy voi houkutella kulttuurikohteeseen myös uusia kävijöitä ja kävijäryhmiä. (Kulttuuria kaikille 2023d). Tavoitteena oli, että vastuutahoja tunnistetaan paremmin ja että Kaikukortti otetaan ja jää käyttöön ikäihmisille suunnatuissa palveluissa (emt.). Lisäksi tavoitteena oli kartoittaa uusia jakajia Kaikukortille ja pohtia omaishoitajien mahdollisuutta osallistua.

Keskeistä hankkeessa oli muistuttaminen siitä, että Ikäihmiset eivät ole homogeeninen joukko: moninaisuuden huomioiminen on yksi askel kohti yhdenvertaisuutta (Kulttuuria kaikille -palvelu 2023d). Hanke pyrki tavoittamaan eri taustaisia ikäihmisiä ja nostamaan esiin keskustelua ikäihmisten moninaisuuden paremmasta huomioimisesta. Esimerkiksi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöjen osalta on tärkeä osata huomioida sitä, että läheis- ja perhesuhteet ovat usein lain käsitteitä moninaisempia (Seta 2021) Moni ikäänäntynyt onkin miettinyt, joutuuko vanhuspalveluissa uudelleen kaappiin (Mediuutiset 2019).

Vammaisliikkeestä tuttu ”ei mitään meistä ilman meitä” on Kulttuuria kaikille - palvelulle tärkeä arvo. Ikäihmisistä ei voi puhua ilman ikäihmisten omaa osallistumista. Myös Suomen köyhyyden ja syrjäytymisen vastainen verkosto EAPN korostaa, että ”köyhyydessä ja sen riskissä olevat tulisi ottaa enemmän osaksi päätöksentekoa” (EAPN-Fin 2021; EAPN-EU 2021). Terveysten ja hyvinvoinnin laitos korostaa osallisuuden yhteyttä hyvinvointiin, turvallisuuteen, uskoon tulevaisuuteen ja omiin mahdollisuuksiin. Osallisuuden tavoitteena on ”vähentää eriarvoisuutta, köyhyyttä, syrjäytymistä ja syrjintää”. (THL 2023a.)

Kulttuurihyvinvointia ikäihmisille Kaikukortilla -osahankkeessa kontaktoitiin ikäihmisiä ja heidän asiantuntemuksensa nostettiin osaksi tuloksia. Kokemusasiantuntijoille maksettiin asianmukaiset palkkiot niin videohaastatteluihin kuin työpajoihin osallistumisesta.

Hanketiimi

Kulttuurihyvinvointia ikäihmisille Kaikukortilla -hankkeessa työskentelivät seuraavat henkilöt:

Seppo Mallenius, hankekoordinaattori

Marjo Oja-Kaukola, hankekoordinaattori

Ruka Toivonen, hankekoordinaattori

Mira Haataja, hankejohtaja

Kulttuurihyvinvointia ikäihmisille Kaikukortilla -hanke käytännössä

Kulttuurihyvinvointia ikäihmisille Kaikukortilla -hanke toteutettiin tiiviissä yhteistyössä hankekumppaneiden sekä taide-, kulttuuri-, sosiaali- ja terveysalan (sote) ja hyvinvoinnin ja terveyden edistämisen alan (hyte) asiantuntijoiden, kokemusasiantuntijoiden, Kaikukeskuksen sidosryhmien ja verkostojen kanssa työpajoissa ja etätapaamisissa. Hankkeen tulokset painottuvat suunnitellusti viestintään. Esiselvitysvaiheessa huomattiin, että tarvitaan lisää ymmärrystä siitä, miksi ikäihmisten kulttuuriosallistumista olisi tärkeä tukea.

Hankkeessa tuotettiin aiheeseen motivoiva Kaikukortti esittää -videosarja ja viestintäkampanja. Verkostotyössä huomattiin, että ikäihmisten moninaisuutta ei tunnisteta riittävän laajasti tai että esimerkiksi maahanmuuttajataustaisia ikäihmisiä on haastava tavoittaa. Hankkeen lopun kokoavana toimenpiteenä oli inspiraatioluentosarja, jossa painotuksena olikin ikäihmisten moninaisuuden parempi huomioiminen esimerkiksi seksuaali- ja sukupuolivähemmistöihin kuuluvien ikäihmisten näkökulmasta. Hanke kokosi myös ideapankkia hyvistä käytännöistä ja voi siten toimia jatkossa tärkeänä tiedonlähteenä ikäihmisten kulttuurihyvinvoinnin huomioimiseen. Hankkeen tuloksia on koostettu myös Innokylään: [Kulttuurihyvinvointia ikäihmisille Kaikukortilla \(siirryt Innokylän sivulle\)](#).

Kaikukortti esittää -luennosta videosarjaksi

Hankkeen aluksi aiottu luento muuttui jo hankkeen alussa videoiksi, koska koronatilanne oli yltyvässä syksyllä 2021. Hanke käynnistyi haarukoimalla iso joukko asiantuntijoita ja kokemusasiantuntijoita, jotka kertovat videoilla, miksi kulttuuri on tärkeää myös ikäihmisille. Haastateltavista osa oli ikäihmisiä, joten oli turvallisempaa haastatella etäyhteydellä Teams- ja Zoom-alustoilla. Pitkään luentoon verrattuna lyhyitä videoita oli helpompi käyttää viestinnässä tietoisuutena sekä jakaa sote-, hyte- ja kulttuuritoimijoille. Videosarjan nimeksi tuli Kaikukortti esittää.

Hankkeen ensimmäisessä vaiheessa toteutettiin aiheeseen motivoiva Kaikukortti esittää -videosarja: 1) miksi kulttuuri on tärkeää ikäihmisille, 2) miten kulttuuripalvelujen saavutettavuutta ja esteettömyyttä on hyvä kehittää ja 3) miten kulttuuri ja taide vaikuttavat ikäihmisten sosiaaliseen elämään. Suomeksi tekstitetyt videot on tuotettu hankkeessa kerätystä laajasta haastatteluaineistosta. Haastateltaviksi valittiin kuusi ikäihmisten parissa työskentelevää asiantuntijaa sekä kuusi taustaltaan erilaista 70–90-vuotiasta ikäihmistä (liite 1).

Videosarjan tuottaminen toimi esiselvityksenä hankkeelle ja työpajojen valmistelun apuna: se auttoi tunnistamaan ja madaltamaan esteitä ikäihmisten kulttuuriosallistumiseen. Videosarjan avulla löydettiin keinoja huomioida paremmin köyhyyttä kokevia ikäihmisiä Kaikukortti-toiminnassa sekä motivoitiin hankkeen kohderyhmää aiheeseen. Videosarja oli osa hankkeen viestintäkampanjaa. Julkaistuja videoita tiedotettiin Kaikukortti.fi-sivustolla, uutiskirjeessä ja Kulttuuria kaikille -palvelun sekä Kaikukortin Facebook-sivustoilla. Videot löytyvät Kulttuuria kaikille -palvelun YouTube-soittolistasta: [Kaikukortti esittää / “Kokoelma IKO-hankkeen videoita kulttuurihyvinvoinnin edistämisestä ja sen hyödyistä” \(siirryt YouTubeen\)](#) sekä Innokylästä kehittämisen polulta: [Kulttuurihyvinvointia ikäihmisille Kaikukortilla / kehittämisen polku \(siirryt Innokylään\).](#)

Videot ovat saaneet näkyvyyttä Kulttuuria kaikille -palvelun uutiskirjeessä ja Kaikukeskuksen sidosryhmille suunnatussa uutiskirjeessä (yht. noin 500 tilaajaa). Videoita jaettiin myös Facebookissa, jossa on yhteensä noin 1600 kävijää, vajaa 100 tykkäystä ja klikkausta. Videoita on katsottu YouTubessa hieman yli 250 kertaa 11.1.2023 mennessä

Työpajat

”Pidin toteutustavasta, kunnioittavasta ja kiireettömästä ilmapiiristä. Oivalsin uutta, jota voin hyödyntää paitsi kulttuurisen vanhustyön edistämisessä, myös omassa perustyössänikin.” – Palaute työpajasta, 2021.

Hankkeessa toteutettiin neljä työpajaa. Yksi työpaja kussakin hankkeessa sovitussa Kaikukortin yhteistyökunnassa: Espoossa, Seinäjoella, Rovaniemellä sekä Kuopiossa, joka valittiin kohteeksi yhdessä päähankkeen muiden toimijoiden kanssa. Työpajat pidettiin Kaikukortti-verkoston edustajien,

Aili-verkoston ja Teatterikeskus ry:n kanssa. Kuopion työpajan yhteistyökumppanina oli lisäksi Kuopion kaupunki. Työpajoissa oli sekä asiantuntijoita että kokemusasiantuntijoita, ja niissä käytettiin yhteiskehittämisen menetelmiä. Työpajoissa pohdittiin muun muassa miten ikäihmisiä saataisiin Kaikukortin ja kulttuurin pariin sekä miten heitä voisi paremmin tavoittaa. Keskustelun aiheina olivat myös taiteen ja kulttuurin merkitys ikäihmisille sekä kulttuurin saavutettavuus ja moninaisuuden huomioiminen: mitkä asiat vaikeuttavat ikäihmisen osallistumista kulttuuriin. Työpajoissa selvitettiin lisäksi Kaikukorttien käyttömahdollisuutta omaishoitajille. Kuopiossa järjestettiin osana työpajaa paneelikeskustelu, jonka aiheena oli Ikäännytynyt ja kulttuurihyvinvointi hyvinvointialueella. Kaikissa työpajoissa oli Teatterikeskus ry:n jonkun jäseneteatterin järjestämä taiteellinen ja osallistava osuus. Työpajoissa oli yhteensä 91 osallistujaa, jonkin verran peruutuksia tuli koronapandemiasta johtuen.

Yhteiskehittäminen työpajoissa auttoi tunnistamaan ja madaltamaan esteitä ikäihmisten kulttuuriosallistumiseen. Lisäksi yhteiskehittämisen myötä löydettiin keinoja huomioida paremmin köyhyyttä kokevia ikäihmisiä Kaikukortti-toiminnassa ja luotiin pohjaa valtakunnalliselle kulttuurihyvinvoinnin kehittämisen toimintamallille, joka on suunnattu ikäihmisille. Hankkeessa tuotiin sote- ja hyte-toimijoiden sekä kulttuurialan toimijoiden tietoisuuteen Kaikukortti-työkalu ikäihmisten kulttuurihyvinvoinnin lisäämiseen. Neljään työpajaan osallistui yhteensä hieman yli 90 taide- ja kulttuurialan ja sote- ja hyte-alan asiantuntijaa sekä Kaikukortin kohderyhmään kuuluvaa kokemusasiantuntija-ikäihmistä ja joitakin omaishoitajia. Työpajojen pohjalta **luotiin suosituksia** Kulttuurihyvinvointia ikäihmisille Kaikukortilla -toimintamalliin. Työpajojen ansiosta eri paikkakunnilla löytyi uusia kortinjakajatahoja ikäihmisille, esim. Nestori Espoossa ja Ikäkeskus Seinäjoella sekä uusia ideoita Kaikukortin markkinoimiseksi kohderyhmälle.

Jokaisesta työpajasta kerättiin palautetta. Palautteen mukaan työpajat koettiin hyödyllisinä ja mahdollisia ratkaisuja herättäneinä. Huolta kannettiin siitä, että löytyykö keinoja Kaikukortin laajentamiselle käytännössä. Hankkeelle toivottiin jatkoa. Ikäihmisiä olisi toivottu paikalle työpajoihin enemmän. Työpajojen taideosuus sai valtavan hyvää palautetta. Taiteellinen osuus antoi mahdollisuuden ryhmäytyä ja kokeilla jotain taiteellista menetelmää omakohtaisesti sekä madalsi kynnystä ryhmätyöskentelyyn ja yhteiskehittämiseen. Kuopion työpajan paneelikeskusteluvideota on katsottu YouTubessa 48 kertaa 11.1.2023 mennessä.

Kaikukortin periaatteita on kehitetty huomioimaan paremmin ikäihmiset. Hankkeessa opittua on tuotu esiin valtakunnallisen Kaikukortti-verkoston tapaamisissa ja sille suunnatussa viestinnässä ja uusien Kaikukortti-alueiden koulutuksissa ja työpajoissa.

”Aika oli toki rajallinen ja aihe laaja. Mielestäni tapahtumassa olisi voinut painottaa erilaisten ideologioiden ja vakaamusten moninaisuutta ja kuinka tämä voidaan ottaa huomioon ikäihmisten kulttuuripalveluissa. Ajassa ei myöskään käsitelty vanhusten seksuaalisuuden monimuotoisuutta ja kuinka kulttuuripalvelut voivat ottaa tämän huomioon.” Työpajan palaute, 2022.

Julkaisusarja

”[L]uovuus, taide ja kulttuuri. Ne avaavat mahdollisuuksia, tuovat eteemme tiloja, paikkoja - tilanteita, näkökulmia, mielikuvitusta, jotka saavat meille osallisuuden kokemuksia. Saa kokemuksen siitä, että toimillamme on merkitystä, ja että kuulumme meille tärkeisiin yhteisöihin ja että liitymme tärkeään elämän virtaan. - - Tällä on suuri merkitys sille, miten ihminen kokee hyvinvointia - ja miten ihminen pystyy eläytymään toisten ihmisten kokemuksiin ja elämään ja kokemaan myötätuntoa, sekä miten pystymme luomaan hyvinvoivia yhteisöjä. Hyvinvoiva yhteisö pystyy todennäköisesti ratkaisemaan eteen tulevia pulmia paremmin. Silloin olemme kestävyysorientoituneen tulevaisuuden äärellä.” – Laura Huhtinen-Hildén, tutkija ja yliopettaja, 2022

Hankkeen lopuksi tuotettiin sarja videoita ja podcast. Julkaisusarja sai työnimekseen ”inspiraatioluento”, sillä sen tavoite on innostaa tarkastelemaan kulttuurihyvinvointia ikäihmisten moninaisuuden, osallisuuden sekä saavutettavuuden näkökulmista.

Julkaisusarja koostuu kolmesta osasta: 1. Laura Huhtinen-Hildénin miniluennoista, 2. inspiraatiovideoista, jotka käsittelevät ikäihmisten kulttuurihyvinvointia moninaisuuden ja saavutettavuuden näkökulmista, sekä 3. hankkeen teemoja kokoavasta podcast-jaksosta. Julkaisusarjassa kiinnitettiin erityistä huomiota ikäihmisten moninaisuuteen. Podcast-keskustelu tallennettiin ja julkaistiin saavutettavassa muodossa tekstitettynä.

1. Miniluennot

Kulttuurihyvinvointia käsittelevät miniluennot toteutettiin Metropolian ammattikorkeakoulun ja Kulttuuria kaikille -palvelun yhteistyönä syksyllä 2022. Miniluennot on tekstitetty.

Miniluento: Luovuus arjen ja elämän voimavarana. Tutkija ja yliopettaja Laura Huhtinen-Hildén kertoo mitä arjen luovuus on ja miten sitä paremmin hyödyntämällä voitaisiin edistää hyvinvointia, terveyttä ja osallisuutta sekä kehittää ratkaisuja moniin yhteiskunnallisiin haasteisiin. [Miniluento: Luovuus arjen ja elämän voimavarana \(siirryt YouTubeen\)](#)

Miniluento: Mitä on kulttuurihyvinvointi? Tutkija ja yliopettaja Laura Huhtinen-Hildén kertoo, mitä on kulttuurihyvinvointi, sekä avaa näkymiä kulttuurihyvinvointialan kehittämiseen Suomessa. [Miniluento: Mitä on kulttuurihyvinvointi? \(siirryt YouTubeen\)](#)

2. Inspiraatiovideot

Kuuden inspiraatiovideon sarja syntyi tarpeesta tehdä näkyviksi hyväksi todettuja kulttuurihyvinvoinnin edistämisen toimintamalleja, ikäihmisten parissa työskenteleviä taiteen tekijöitä sekä tietysti ikäihmisten itsensä tekemää arvokasta työtä moninaisuuden ja osallisuuden edistämiseksi. Videot inspiroivat tarkastelemaan ikäihmisten kulttuurihyvinvointia osallisuuden, saavutettavuuden ja moninaisuuden näkökulmista. Kaikissa inspiraatiovideoissa on tekstitys suomeksi, ruotsiksi ja tulossa lisäksi pohjoissaameksi. Tekstityksen kieltä voi vaihtaa YouTubeen asetuksista. Videot on tuottanut Kulttuuria kaikille -palvelu.

Julkaisusarja sekä hankkeessa aiemmin tuotetut videot ovat saatavilla sivulla [Kaikukortti: julkaisusarjasta inspiraatiota ikäihmisten hyvinvointiin \(siirryt Kulttuuria kaikille -palvelun sivulle\)](#). Videot ovat lisäksi pysyvästi saatavilla Kaikukortin omalla verkkosivulla: [Kaikukortti esittää: Julkaisusarja tarjoaa inspiraatiota ikäihmisten hyvinvointiin \(siirryt sivulle Kaikukortti.fi\)](#).

Ideapankki

Kulttuurihyvinvointia ikäihmisille -ideapankkiin on aloitettu kokoamaan syksyllä 2022 ikäihmisten kulttuurihyvinvointia käsitteleviä julkaisuja ja koulutusmateriaaleja sekä esimerkkejä inspiroivista hankkeista, toimijoista ja

toimintamalleista. Ideapankki esittelee sote-, hyte- ja kulttuurialan toimijoille inspiroivia esimerkkejä ja tarjota välineitä saavutettavuuden sekä ikäihmisten moninaisuuden huomioimiseksi kulttuurihyvinvointityössä. Ideapankki julkaistiin keväällä 2023 samalla sivulla kuin inspiraatiovideot: [Kaikukortti: julkaisusarjasta inspiraatiota ikäihmisten hyvinvointiin \(siirryt Kulttuuria kaikille -palvelun sivulle\)](#). Ideapankkia on päivitetty 14.4.2023 ja sitä täydennetään jatkossa. (Ideapankki 2023.)

Viestintäkampanja

Ikäohjelmaan liittyvistä hankkeen perusteluista, teemoista, hankkeen edistymisestä, kuten Kaikukortti esittää -videosarjasta ja työpajoista, viestittiin tavoitteellisesti koko hankkeen ajan Kulttuuria kaikille -palvelun ja Kaikukortin omissa viestintäkanavissa sekä valtakunnalliselle Kaikukortti-verkostolle, hankekumppaneille ja suurelle yleisölle. Julkaisusarja oli osa hankkeen viestintäkampanjaa vielä keväällä 2023. Valtakunnallisuutta saavutettiin mm. Kuopion työpajassa, jonka paneelikeskustelu lähetettiin suorana ja julkaistiin tekstitettyinä tallenteena: [IKO-hankkeen Kuopion työpajan paneelikeskustelu ja esittelyt 1.4.2022 \(siirryt YouTubeen\)](#).

Kaikukortin laajeneminen hankkeen myötä

Kaikukortti-toiminnan laajenemiselle on hyviä uutisia. Esimerkiksi Kuopio ja Pohjois-Savon seutu on osoittanut kiinnostusta hankkeen myötä Kaikukortti-toimintaa kohti, ja Kaikukortin kokeilua suunnitellaankin parhaillaan alueelle. Vähävaraisten ja yksinäisyyttä kokevien ikäihmisten huomioiminen Kaikukortilla on yksi tärkeä painopiste.

Hankkeen tulosten esittely tilaisuuksissa

Hankkeen tuloksia on esitelty muun muassa seuraavissa tilaisuuksissa:

- hankekumppani AILI-verkoston järjestämä seminaari Rovaniemellä 7.6.2022: Kulttuurihyvinvointia ikäihmisille -seminaari. Haataja, Mallenius, Oja-Kaukola ja Toivonen: Kulttuurihyvinvointia ikäihmisille myös Kaikukortilla? Haasteet ja mahdollisuudet
- Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen THL:n järjestämä seminaari 28.3.2023: Asiakkaat ja sote 2023 - yhdenvertainen osallisuus uusilla hyvinvointialueilla: Ikääntyneiden moninainen osallisuus -

Näkykö osallisuus ikääntyvässä Suomessa? Mira Haataja:
Köyhyyttä kokevien ikäihmisten oikeus osallistua kulttuurielämään –
vaikkapa Kaikukortilla

- Lisäksi hankejohtaja osallistui Kansallisen ikäohjelman juhlaseminaariin 9.3.2023.

Sana saavutettavuudesta

Hanke on viestinyt säännöllisesti saavutettavuudesta ja moninaisuuden huomioimisesta ikäihmisten kulttuuri-osallistumiseen liittyen. Kulttuuria kaikille - palvelulta saa tukea saavutettavuuden edistämiseen ja moninaisuuden huomioimiseen. Keskeistä hankkeessa oli yhdenvertaisuuden teemojen esillä pitäminen hankekumppaneille, yhteistyötahoille ja osallistujille, joista suurin osa oli palvelulle uusia yhteistyökumppaneita.

Taloudellinen ja sosiaalinen saavutettavuus: Kaikukortti edistää taloudellista ja sosiaalista saavutettavuutta, ja hankkeessa on etsitty keinoja suunnata Kaikukortti-toimintaa ikäihmisille.

Saavutettavuus laajemmin: ikäihmisten taide- ja kulttuuritoimintaan osallistumisen esteiden vähentämiseksi on tärkeä huolehtia laajasti saavutettavuudesta. Kulttuuria kaikille -palvelu järjestää tilaisuuksia vain esteettömissä tiloissa. Hankkeessa on pidetty esillä laajasti saavutettavuusasioita viestimällä hankekumppaneiden kanssa, panostamalla tilaisuuksien saavutettavuuteen (kuten huolehtimalla induktiosilmukasta, erikielisistä kutsuista, tarjoamalla tulkkausmahdollisuus) sekä videoiden tekstittämiseen. On keskusteltu, miten tukea kulttuurin osallistumista silloin, kun ikäihmisellä on haasteita pärjätä omatoimisesti.

Moninaisuuden huomioiminen: kulttuurihyvinvoinnista keskustellaan Suomessa pääasiassa suomeksi. Hankkeessa on kiinnitetty erityistä huomiota yhdenvertaisuuden toteutumiseen ja korostettu kaikissa yhteyksissä sitä, että ikäihmiset ovat heterogeeninen ryhmä, ja että se on tärkeätä huomata niin sote- ja hyte- kuin kulttuuritoimijoiden palveluiden piirissä. Ihmisen ominaisuudet ja tausta vaikuttavat siihen, millaiset mahdollisuudet hänellä on osallistua taiteeseen ja kulttuuriin kokijana. Näitä ominaisuuksia ovat muun muassa etninen tausta, sukupuoli, taloudellinen tilanne, uskonto, vammaisuus ja äidinkieli. Yhdenvertaisuuden huomioiminen turvaa kaikkien mahdollisuuden

osallistua ja auttaa eri väestöryhmien välisten erojen kaventamiseen kulttuuriin osallistumisessa.

Maahanmuuttajataustaisten ikäihmisten saaminen mukaan hankkeen kokonaisuuksiin osoittautui vaativaksi. Myös ikäihmisten oma toimijuus ja moninaisuustyö on tarpeellista tehdä näkyväksi. Sateenkaariseniorien haastattelu tehtiinkin osana julkaisusarjaa. Hanke myös maksoi palkkion sateenkaariseniorille tämän osallistumisesta kulttuurihyvinvointi-aiheiseen webinaariin.

Kulttuuria kaikille -palvelu edistää kulttuuripalvelujen yhdenvertaisuutta tarjoamalla tietoa ja työkaluja kulttuuripalveluiden saavutettavuuden, moninaisuuden ja yhdenvertaisuuden edistämiseen (Kulttuuria kaikille 2023e).

Lopuksi

Kokemusasiantuntija Sirkka: ”Hyvinvoinnista huolehtiminen - niin voisi sanoa, että pitäisi saada näitä elämyksiä helposti, ja että pääsisi lähtemään vähän myös liikkeelle kuljetuksen puolesta ja muuten.”

Vaikuttavuudesta

Hankkeen tärkeä lopputulema on viestiminen ja laaja verkostoyhteistyö ikäihmisten saavutettavaan ja moninaisuuden huomioivaan kulttuurihyvinvointiin liittyen. Hankkeen tavoitteet on saavutettu hyvin, ja hankkeen pohjalta on luotu suosituksia [Kulttuurihyvinvointia ikäihmisille Kaikukortilla -toimintamalliin Innokylään](#). Hyvin toimiva ja organisoitu yhteistyö eri hankekumppaneiden kanssa oli yksi iso syy hankkeen onnistumiselle. Taiken koordinointi ja erityisesti Taiken järjestämät hankkeen yhteiset pyöreän pöydän tilaisuudet olivat tärkeä konsepti. Samoin ALLI-verkoston järjestämä seminaari Rovaniemellä 7.6.2022 oli tärkeää yhteistyölle, ideoinnille ja verkostoitumiselle.

Merkittävää oli se, että kaikissa hankkeen osa-alueissa hyödynnettiin kokemusasiantuntijoiden osaamista, ja heille myös maksettiin palkkioita osallistumisesta. Hankkeessa oli vahva taiteellinen puoli hankekumppaneiden ansiosta. Taidelähtöinen menetelmä yhteistyön välineenä lisäsi palautteen mukaan viritäytymistä yhteistyöhön ja kehittämiseen. Omakohtaisilla

kulttuurikokemuksilla voidaan lisätä sote-/hyte-työntekijöiden ymmärrystä taideostopalveluiden merkityksestä ja antaa uusia kimmokkeita kulttuurihyvinvoinnin edistämiseen. Kun sote-työntekijä osallistuu taide- ja kulttuuritoimintaan yhdessä ikäihmisen kanssa, se voi motivoida sote-ammattilaista tunnistamaan kulttuurihyvinvoinnin mahdollisuudet ja olemaan samalla viivalla asiakkaiden kanssa.

Viestintäkampanjointi on jatkunut julkaisusarjan ja ideapankin julkaisemisella keväällä 2023.

Osa hankkeen aiotuista toimenpiteistä onnistui vain osittain.

Hankesuunnitelmassa oli suunnitelmassa viisi työpajaa, mutta koronapandemia asetti haasteita, joten työpajoja pidettiin vain neljä, ja jokaisessa työpajassa oli muutamia peruutuksia. Yhtään jo sovittua työpajaa ei kuitenkaan tarvinnut perua.

Yksi alun perin suunniteltu teema työpajoille oli Kaikukortin hyötyjen selvittäminen kortinhaltijoilta tulevaisuudessa, [esimerkiksi THL:n osallisuusindikaattorin](#) avulla. Asiaan sivuttiin hankkeessa vain hieman, mutta Kaikukeskuksen uudessa STM:n rahoittamassa [Kaikukortti vaikuttaa – tietoa kulttuurihyvinvoinnista hyötykäyttöön -hankkeessa \(siirryt Kulttuuria kaikille -palvelun sivulle\)](#) onkin tavoitteena mahdollisen mittarin lisääminen Kaikukortti-toimintaan.

Hanke ei saanut järjestettyä yksi omaishoitajille kohdennettua työpajaa alkuperäisen suunnitelman mukaisesti, mutta omaishoitajia oli mukana ainakin yhdessä työpajassa. Omaishoitaja-kysymys osoittautui haastavaksi myös Kaikukortin jakamisen kannalta. Kaikki omaishoitajat eivät ole tiukassa taloudellisessa tilanteessa, joten omaishoitajayhdistysten ei voida katsoa jakavan Kaikukorttia. He voivat kuitenkin tiedottaa Kaikukortti-mahdollisuudesta omaishoitajille. Seinäjoella löytyi uusi Kaikukorttia jakava taho Ikäkeskuksesta, joka tavoittaa myös omaishoitajia (kts. Neuvonta, ohjaus ja palvelutarpeen arviointi [\(siirryt Etelä-Pohjanmaan hyvinvointialueen sivuille\)](#)). Tärkeä huomio hankkeesta: Omaishoitajan voi olla vaikea irrottautua ja lähteä yksin kulttuurielämään: tärkeää olisikin tukea omaishoitajan vapaa-aikaa ja toisaalta myös sitä, että tiukassa taloudellisessa tilanteessa oleva omaishoitaja voi osallistua kulttuuripalveluihin myös yhdessä omaishoidettavan kanssa.

Yrittämisestä huolimatta hankkeessa ei saatu haastatteluihin ja työpajoihin mukaan niin moninaista ikäihmisten ja asiantuntijoiden joukkoa kuin tavoiteltiin, esim. yhtään maahanmuuttajataustaista ikäihmistä ei saatu mukaan. Hanke kuitenkin lisäsi tietoisuutta moninaisuuden huomioimisesta panostamalla esim. inspiraatiovideoissa moninaisuuden huomioimiseen. Laajempi edustus hankkeen asiantuntijoiden ja yhteistyökumppaneiden taustoissa voisi tukea sitä, että tavoitetaan helpommin ikäihmisiä eri taustoista.

Hankkeessa opittua, kuten esimerkiksi Kulttuurihyvinvointia ikäihmisille Kaikukortilla -hankkeen kootut haasteet ja mahdollisuudet hankkeen esiselvityksen ja työpajojen pohjalta (liite 2), hyödynnetään Kaikukortin kehittämistyössä. Kulttuurihyvinvointia ikäihmisille Kaikukortilla -toimintamalli on jatkossa osa Kaikukeskuksen Kaikukortti-toimintaa ja kaikkien tulevien ja nykyisten Kaikukortti-alueiden kouluttamista. Ikäihmisfokusta pidetään yllä. Hankkeessa tuotettua Kaikukortti esittää -videosarjaa, julkaisusarjaa sekä ideapankkia jaetaan jatkossakin viestintäkanavissa. Paikallisten Kaikukortti-verkostojen kannalta on tärkeää monialainen yhteistyö ikäihmisten tavoittamiseksi.

Monialaisuus kulttuurihyvinvoinnin edistämisessä on tärkeää, esimerkiksi yhteistyö kolmannen sektorin kanssa palveluita tarvitsevien näkökulmasta sekä etsivä kulttuurityö toimintamallina (Innokylä 2022) tukevat sitä. Kulttuurihyvinvointiin panostaminen edistää tutkitusti elämänlaatua ja osallisuutta.

Ikäihmisille suunnattu Kaikukortti-toiminta tukee kansallista ikäohjelmaa tukemalla ihmisten toimintakykyä myös siten, että kulttuurihyvinvointiin liittyvät palvelut toteutetaan sosiaalisesti, ekologisesti ja taloudellisesti kestäväällä tavalla.

Eettisiä kysymyksiä hyvän elämän edellytysten näkökulmasta

Laadukkaat palvelut ikäihmisille

”Laadukkaat ja toimivat ikäihmisten palvelut sisältävät taidetta ja kulttuuria” – hankekumppani Satu Kokkonieni, Ikäänntyvien kulttuuritoiminnan koordinaattori, Seinäjoen kaupunki 2021

Millaisia ovat **laadukkaat palvelut** ikäihmisille? Yksi näkökulma on vanhuspalvelujen resurssit. Taru Tähden (2022,5) mukaan ”Säästämisen jäljet näkyvät vanhuspalveluissa muun muassa siten, että henkilökunnan määrän vähentyessä jäljelle jäävä henkilökunta on entistä tiukemmalla”. Kulttuurihyvinvointiin panostaminen on osa ikäihmisten palveluiden laatua. Tätä olisi syytä korostaa vielä enemmän. Omakohtainen taidekokemus voi auttaa samastumaan asiakkaan tilanteeseen ja lisätä inhimillisyyttä työhön. Toisaalta työntekijä on avainasemassa innostamassa ja saattamassa kulttuurin pariin, erityisesti jos ikäihmisellä ei ole ennestään kokemusta taiteesta ja kulttuurista tai jos hän tarvitsee tukea osallistumiseen.

Sote-alan henkilöstön vaihtuvuus on suurta. Hankkeen lukuisten asiantuntijakeskusteluiden ja kokemusasiantuntijakeskusteluiden perusteella väitämme, että kulttuurihyvinvointiin ja Kaikukorttiin satsaaminen voi lisätä henkilökunnan työn imua ja työnhyvinvointia. Sote-työntekijöiden vaihtuvuus on haaste ikäihmisen tukemiselle kulttuurin keinoin niin kauan kuin kulttuurihyvinvointitoiminta, kuten Kaikukortti, ei ole juurtunut vahvasti osaksi työtä. Vaihtuvuus asettaa haasteita myös tiedonkululle. Selkeät ja helposti löytyvät ohjeet Kaikukortti-palvelusta ovat tärkeitä, jotta myös uusi työntekijä voi ottaa kulttuurihyvinvoinnin keinot ja menetelmät puheeksi.

Yksi tärkeä kysymys on, miten ikääntyneiden osallisuus näkyisi paremmin kulttuurihyvinvointi-palveluissa kuntien ja hyvinvointialueiden yhdyspinnoilla? On tärkeä varmistaa, että kulttuurihyvinvointi on mukana uusilla hyvinvointialueilla. Hankkeen työpajojen perusteella Kaikukortti voi olla yksi ratkaisu siihen, kun muistetaan huomioida jokaisella Kaikukortti-alueella ikäihmisten mukaan saaminen. Kaikukortti-toimintaa jo vuoden 2023 alussa jo 56 kunnassa, 13 hyvinvointialueen alueella ja väestöpohja on jo lähes 1,8 miljoonaa (Kaikukortti 2023).

Toinen näkökulma palvelun laatuun on asiakkaiden yhdenvertaisuus ja moninaisuuden huomioiminen. Representaatio tarkoittaa Terveiden ja hyvinvoinnin laitoksen mukaan (THL 2023b) ”ihmisryhmän mahdollisuuksia näkyä, vaikuttaa sekä tulla kuulluksi yhteiskunnassa”. Ikäihminen voi kysyä, näkeekö hän palveluiden työntekijöinä, myös asiantuntijoina, itsensä näköisiä ihmisiä, kuuluuko oma ääni palveluissa tai onko vähemmistön edustajan turvallista olla palvelun asiakkaana. Osallistuminen kiinnostaa ja on turvallisempaa kaikille, kun palvelut huomioivat moninaisuuden. Toinen kysymys on myös vanhuspalveluiden henkilökunnan moninaisuus – saako ikäihmistä hoitava esim. tehdä työtä ilman syrjintää.

Hankkeen aikaiset haasteet eri vähemmistöihin kuuluvien ikäihmisten tavoittamisessa osoittavat, että esimerkiksi maahanmuuttajiin ja rodullistettuihin sekä kielivähemmistöihin kuuluvien ikäihmisten tavoittamiseen, osallisuuteen ja huomioimiseen sekä kulttuuripalveluissa että niiden kehittämistyössä on panostettava erityisen kunnianhimoisesti ikäihmisten moninaiset saavutettavuustarpeet ja kiinnostuksen kohteet huomioiden. Esimerkiksi Inspiraatioluennollamme halusimme muistuttaa sateenkaarevasta raidasta ikäihmisten kartalla. Hyviä käytäntöjä on olemassa ja jatkamme niiden kokoamista ideapankkiin.

Vähemmistöjen kohdalla korostuu moninaisuuden arvostaminen ja turvallisten osallistumismahdollisuuksien tärkeys. Myös fyysinen esteettömyys on yhtä lailla keskeistä, ja saavutettavuuteen liittyviä tarpeita pitäisikin tarkastella intersektionaalisesti, eli huomioida se, että myös ikäihmisen asemaan yhteiskunnassa vaikuttavat monet erot.

Moninaisuutta voi huomioida monin eri tavoin. Palvelu voi sitoutua esimerkiksi [syrijinnästä vapaa alue -kampanjaan \(siirryt sivulle Yhdenvertaisuus.fi\)](#). On todella tärkeä edistää sukupuoli- ja seksuaalivähemmistöihin kuuluvien ikäihmisten eli sateenkaarisenioreiden yhdenvertaisuutta ja tasa-arvoa sosiaali- ja terveysalan palveluissa (ks. esim. Seta: Mediuutiset 2019). Sateenkaarisertifiointi on yksi keino edistää sitä (emt.).

Satu Kokkonien sitaatti ylempänä tässä raportissa muistutti, että laadukkaat ja toimivat ikäihmisten palvelut sisältävät taidetta ja kulttuuria. Kulttuurihyvinvointia ikäihmisille Kaikukortilla -hanketiimi lisää tähän, että laadukas kulttuurihyvinvointipalvelu huomioi moninaisuuden, kuten vammaisten ikäihmisten ja sateenkaarivähemmistöjen näkökulman. Kulttuuria kaikille -palvelu on tuottanut esimerkkejä siitä, [kuinka edistää moninaisuuden huomioimista \(siirryt Kulttuuria kaikille -palvelun sivulle\)](#).

Vielä saavutettavuudesta

Ikäihmisten köyhyys voi estää osallistumisen taide- ja kulttuurielämään. Esimerkiksi takuueläkkeellä selviäminen on haastavaa, joten Kaikukortti olisi tärkeä keino tukea ikäihmisten osallisuutta taloudellisen saavutettavuuden keinoin.

On tärkeää, että Kaikukortti annetaan mahdollisuutena osallistua kodin ulkopuoliseen kulttuuritarjontaan silloinkin, kun ikäihminen ei ole omatoiminen tai kun hän tarvitsee tukea. Tällöin palvelun saavutettavuus korostuu. Omakohtainen osallistuminen taiteeseen ja kulttuuriin on tärkeä mahdollisuus tukea ikäihmisen hyvinvointia ja sosiaalista elämää sekä antaa elämään sisältöä. Osallisuuden tukeminen saattaa vaatia saattajan tai tukihenkilön, kun ikäihminen osallistuu Kaikukortilla kulttuuripalveluihin.

Saavutettavuuden lisääminen ja ikäihmisten parempi moninaisuuden huomioiminen lisäävät ikäihmisten mahdollisuuksia osallistua kulttuuripalveluihin. Täten yhä useampi ikäihminen voi hyötyä kulttuurihyvinvoinnista, mikä edistää myös kansallisen ikäohjelman mukaista tavoitetta siitä, että iäkkäillä on parempi mahdollisuus olla toimintakykyisenä pidempään.

Kiitokset

Kulttuuria kaikille -palvelu on kehittänyt Kaikukortti-toimintaa tähän mennessä opetus- ja kulttuuriministeriön tukemana. Oli erityisen merkittävää, että STM ja kansallinen ikäohjelma antoi tukea Kaikukortin kehittämistyöhön. Lämmin kiitos siitä!

Lämpimät kiitokset hankekumppaneille Teatterikeskus, eri teatteritoimijat ja kulttuurisen vanhustyön AILI-verkosto. Iso kiitos Taiteen edistämiskeskus loistavasta koordinoinnista, mukana kulkemisesta, kickoffista, seminaarista ja ”yleiskokouksista”. Kanssanne oli elävää, ei harmaata!
Helsingissä 21.4.2023

hankejohtaja Mira Haataja

Lähteet

- EAPN-Fin (2021) [EAPN köyhyysraportti: Pandemia on korostanut köyhyyttä aiheuttavia rakenteita entisestään](#). Uutinen EAPN-Fin sivulla. Kirjoittaja: Sampo Untamala. Haettu 6.4.2023.
- EAPN-EU (2021) [EAPN EU 2021 Poverty Watch Report](#). Haettu 6.4.2023.
- Ideapankki (2023) Kulttuurihyvinvointia ikäihmisille Ideapankki. Kulttuuria kaikille - palvelu. PDF- ja DOCX-muodossa oleva ideapankki saatavilla: [Kulttuurihyvinvointia ikäihmisille moninaisesti ja saavutettavasti: Ideapankki \(DOCX\)](#) ja [Kulttuurihyvinvointia ikäihmisille moninaisesti ja saavutettavasti: Ideapankki \(PDF\)](#) (haettu 14.4.2023).
- Innokylä (2022) [Etsivä kulttuurityö kulttuurihyvinvoinnin edistäjänä](#). Haettu 24.8.2022.
- Kaikukortti (2023) [Kaikukortti eri alueilla vuonna 2023 \(PDF\)](#). Power Point -esitys. Haettu 20.4.2023.
- Kulttuuria kaikille -palvelu (2023a) [Mitä on saavutettavuus?](#) Haettu 6.4.2023.
- Kulttuuria kaikille -palvelu (2023b) [Kuinka edistää moninaisuuden huomioimista](#). Haettu 6.4.2023.
- Kulttuuria kaikille -palvelu (2023c) [Hyvinvointia kulttuurista ikäihmisille Kaikukortilla -hankkeen verkkosivu](#). Haettu 14.4.2023.
- Kulttuuria kaikille -palvelu (2023d) [Kaikukortti. Kulttuuria kaikille -palvelun verkkosivulla](#). Haettu 6.4.2023.
- Kulttuuria kaikille -palvelu (2023e) [Kulttuuria kaikille -palvelun verkkosivun etusivu](#). Haettu 6.4.2023.
- Lehteri (2021) [Köyhyys koettelee ikäihmisiä](#). Haettu 6.4.2023.
- Mediutiset (2019) [Sateenkaariseniorit huomioitava vanhuspalveluissa – Setan sertifikaatti selkiyttää yhdenvertaisuutta](#). Haettu 14.4.2023.
- Rovaniemi (2022): [Rovaniemellä pilotoitiin etsivää kulttuurista vanhustyötä](#). Julkaistu 7.9.2022. Haettu 6.4.2023.
- Räsänen, Emmi (2022) [Millaista on köyhyys vanhuudessa? Narratiivinen analyysi ikäihmisten köyhyyskokemuksista](#). Pro gradu -tutkielma. Haettu 6.4.2023.
- Seta (2021) [Vanhuuteen varautuminen ja oikeudellinen ennakointi](#). Haettu 14.4.2023.
- Sihvonen Aleks J., Leo Vera, Särkämö Teppo ja Soynila Seppo (2014) Musiikin vaikuttavuus aivojen kuntoutuksessa LÄÄKETIETEELLINEN AIKAKAUSKIRJA DUODECIM2014;130(18):1852-60
- STM (2023) [Kansallinen ikäohjelma](#). Haettu 6.4.2023.
- Taiteen edistämiskeskus (2021) Taiteen edistämiskeskus STM:lle hankesittelystä vuonna 2021. Julkaisematon Power point -esitys.
- THL 2023a [Osallisuuden osa-alueet ja osallisuuden edistämisen periaatteet](#)
- THL (2023b) [Käsitteet. Maahanmuutto ja kulttuurinen moninaisuus](#). Haettu 6.4.2023.
- Tähti, Taru (2022) [Pienet teot, suuri hurma: toimijuus kulttuurisessa vanhustyössä](#). Taideyliopiston Sibelius-Akatemia 2022. Studio Musica 91. Haettu 6.4.2023.
- WHO (2019) [What is the evidence on the role of the arts in improving health and well-being? A scoping review](#). Haettu 6.4.2023.

LIITTEET

Liite 1 Kaikukortti esittää -videosarja

Videoiden haastateltavat

Pyrimme saamaan haastateltaviksi ikäihmisten parissa työskenteleviä asiantuntijoita sekä taustaltaan erilaisia ikäihmisiä. Haastateltavina olivat seuraavat alan asiantuntijat sekä kohderyhmästä 70–90-vuotiaat ikäihmiset:

- Matti Selin, projektipäällikkö, Aili-verkosto (kulttuurituottaja, ikäihmisten kulttuuripalvelut, Rovaniemen kaupunki); Kaikukortti-verkoston paikallinen vastuhenkilö
- Raisa Karttunen, tuottaja, Armas-festivaali, Koy Kaapelitalo
- Mirva Nurmio-Böse ja Silja McNamara, Kulttuuria minulle -hanke, Varsinais-Suomen Muistiyhdistys ry
- Taina Hyvönen, kirjastotoimenjohtaja, Kuhmon kaupunki; Kaikukortti-verkoston paikallinen vastuhenkilö
- Urho Kähkönen, kuvataiteen opettaja (ikäihmiset ja muistisairaat), Kuhmon työväenopisto
- Eija-Liisa Markkula, kokemusasiantuntija; asiantuntija: saavutettavuus, esteettömyys, Näkövammaisten kulttuuripalvelu
- Arja Aura, kokemusasiantuntija (Porinaporukka-ryhmä, Espoo)
- Ritva Rautanen ja Seppo Rautanen, kokemusasiantuntijat (muistiryhmä, Turku)
- Saara Rihu ja Yrjö Rihu, kokemusasiantuntijat (muistiryhmä, Turku).

Kaikukortti esittää -videot

Kulttuuria kaikille -palvelu tuotti noin viiden tunnin haastatteluaineistosta kolme tiivistettyä Kaikukortti esittää-videota (siirryt linkeistä YouTubeen):

- [Kaikukortti esittää: miksi kulttuuri on tärkeää ikäihmisille](#) (3:27)
- [Kaikukortti esittää: miten kulttuuripalvelujen saavutettavuutta ja esteettömyyttä on hyvä kehittää](#) (4:23)
- [Kaikukortti esittää: miten kulttuuri ja taide vaikuttavat ikäihmisten sosiaaliseen elämään](#) (4:03)

- [Kulttuurihyvinvointia ikäihmisille -hankkeen Kuopion työpajan paneelikeskustelu ja esittelyt 1.4.2022 \(55:41\)](#)

Videot löytyvät Kulttuuria kaikille -palvelun YouTube-soittolistasta: [Kaikukortti esittää: Kulttuurihyvinvointia ikäihmisille Kaikukortilla “Kokoelma IKO-hankkeen videoita kulttuurihyvinvoinnin edistämisestä ja sen hyödyistä” \(siirryt YouTubeen\).](#)

Huom. hankkeen lopussa julkaistu inspiraatiovideosarja, podcast ja kaikki hankkeen tuottamat videot ovat sivulla [Kaikukortti: julkaisusarjasta inspiraatiota ikäihmisten hyvinvointiin \(siirryt Kulttuuria kaikille -palvelun sivulle\).](#)

Liite 2 Kulttuurihyvinvointia ikäihmisille myös Kaikukortilla? Haasteet ja mahdollisuudet

Kulttuurihyvinvointia ikäihmisille Kaikukortilla -hankkeen kootut haasteet ja mahdollisuudet hankkeen esiselvityksen ja työpajojen pohjalta.

Koonnut hanketiimi. Mukana asiantuntijoiden ja kokemusasiantuntijoiden tärkeitä huomioita.

Saavutettavuuteen ja moninaisuuden huomioimiseen liittyvät haasteet

- Miten tavoittaa palvelujen ulkopuolella oleva ikäihmiset?
- Ikäihmisten osittaisen tuen tarve
- Maahanmuuttajataustaisten ikäihmisten tavoittaminen
- Liikkumiseen liittyvät esteet
- Ikäihmisten vajavaiset tiedot kulttuuripalvelujen saavutettavuudesta? (Esteettömyystietojen puute)
- Tiedon saavutettavuus: missä ja miten Kaikukortti-tarjonnasta viestitään?
- Miten omaishoitaja pääsee osallistumaan omaishoidettavan kanssa tai yksin?
- Seuran, kulttuurikaverin puute

Saavutettavuuteen ja moninaisuuden huomioimiseen liittyvät mahdollisuudet

- Etsitään uusia tahoja Kaikukortin jakamiselle erityisesti ikäihmisille, esim. Espoossa Nestori.
- Osallistuminen kiinnostaa ja on turvallisempaa kaikille, kun kulttuuripuoli huomioi moninaisuuden.
- Luovat keinot maahanmuuttajataustaisten ikäihmisten tavoittamisessa: esim. ruokatapahtumat kulttuurisen identiteetin vahvistajana ja kohtaamisen mahdollistajana.
- Kaikukortista kannattaa tiedottaa paikoissa, joissa ikäihmiset käyvät.
- Selkokielinen ja saavutettava viestintä tavoittaa erilaisia ihmisryhmiä.
- Omaishoitajien ohjaaminen tarvittaessa Kaikukortti-asiakkaiksi: omaishoitoyhdistyksille tietoa Kaikukortista!
- Iltaparkki omaishoidettaville.
- Vahvempi tuki (esim. linkkihenkilö) madaltaa kynnystä osallistumiseen
- Kulttuurikaveriyhteistyön madaltaminen (treffit), yhteisön Kaikukortin laajempi käyttö, kampanjat, esim. kaverille kans -päivä. Muistetaan vapaaehtoiset!
- Paikalliset ratkaisut liikkumisen tukemiseen, esim. retket, kulttuuribussi ja kuntien palvelulinjat esim. kerran kuussa kulttuuripalveluihin

Yhteistyöhön ja rakenteisiin liittyvät haasteet

- Sote-työntekijöiden vaihtuvuus
- Palveluiden sote-keskeisyys, kulttuuri ei ole vielä juurtunut osaksi erilaisia sote-palveluita
- Sote ja kulttuuri eivät vielä tee kaikkialla systemaattista tiivistä yhteistyötä
- Kaikukortti-verkosto ei tunne toisiaan (esim. vuosittaisiin palautekokouksiin eivät pääse kaikki osallistumaan)

Yhteistyöhön ja rakenteisiin liittyvät mahdollisuudet

- AILI-verkosto on oiva esimerkki verkostoyhteistyöstä!
- Alueellisia Kaikukortti-aamukahveja etänä ja livenä kaikille verkoston jäsenille. AILI-osaamista Kaikukortti-verkostolle!
- Sote-työntekijöiden vaihtuvuus: selkeät ja helposti löytyvät ohjeet Kaikukortti-palvelusta ovat tärkeitä, jotta työntekijä voi ottaa kulttuurihyvinvoinnin keinot ja menetelmät puheeksi.
- Sote/hyte-työntekijöille säännöllistä täydennyskoulutusta kulttuurihyvinvointiin liittyen
- Kaikukortista työhyvinvointiin liittyvä koulutus sote/hyte-työntekijöille
- Omakohtaisilla kulttuurikokemuksilla voidaan lisätä sote/hyte-työntekijöiden ymmärrystä taideostopalveluiden merkityksestä ja antaa uusia kimmokkeita kulttuurihyvinvoinnin edistämiseen.
- Taidelähtöinen menetelmä yhteistyön välineenä voi motivoida myös omaishoitajia osallisuuteen.
- Kaikukortille omia Kaikukortti-agentteja, jotka toimivat alueilla Kaikukortti-lähettiläinä. Heitä olisi tärkeä kouluttaa johonkin taidelähtöiseen menetelmään